

Riksintresse för kulturmiljövården

Barva - Lindholm (D6)

Skärvstenshögar vid Lindholm, foto KBT

KUNSKAPSUNDERLAG

Vården

Kunskapsvärde

Fornlämningssmiljöerna i Barva-Lindholm är ovanligt rika till sin omfattning och sitt innehåll. De visar på bosättningar från bronsålder genom äldre järnålder till yngre järnålder. Den långa kontinuiteten i området med rumsliga förskjutningar i området visar på bosättningsmönster över tiden och förändringar i markutnyttjandet. Samtliga tidsperioders miljöer är exceptionella till sin omfattning med många anmärkningsvärda lämningar. Områdets centrala ställning under yngre järnålder kommer till uttryck i de manifesta gravfälten på åsen som visar på områdets betydelse som stormannabygd. Barvaåsens roll som förhistorisk färdväg är alltså tydlig genom gravfälten på åsen. Här utgör sambandet med Husby, kungsgård norr om området, en viktig bit som kanske kan ses som en medeltida fortsättning på de vikingatida storgårdar som ligger vid Barva.

Lindholmens gods är en ovanligt komplett och välbevarad herrgårdsmiljö med många välhållna, autentiska byggnader som bidrar till att det är en helhetsmiljö med stora kvaliteter. Mängden hus av olika karaktär bidrar till att tydliggöra herrgårdsmiljöns olika funktioner och sociala miljöer. Byggnadsbeståndet omfattar ett stort antal ålderdomliga, välbevarade enkelstugor och parstugor från 1700- och 1800-talen, Herrgårdsmiljön från 1794 i nyklassiskt stil har stora arkitekturhistoriska värden och utgör en komplett och välkomponerad helhetsmiljö.

Upplevelsevärde

Fornlämningarnas stora antal och formrikedom bidrar till att området har stora pedagogiska värden där man kan gå från den ena typen av lämningar till en annan, alternativt genom förhistorien från bronsålderns vidare till äldre järnålderns och därefter till yngre järnålderns lämningar. Många av fornlämningarna är lättillgängliga och tydliga med urskiljbara konstruktionsdetaljer. De ligger dessutom i natursköna områden.

Lindholmens herrgårdsmiljö är en av de mer kompletta i Södermanland som uppbär mycket stora upplevelsevärden genom sitt stora antal välbevarade hus, alléer och betade hagmarker. Nyare inslag är få och i den mån de förekommer är de väl inpassade i den känsliga miljön. Allén fram till Lindholm har alltså en mycket ålderdomlig prägel genom sin smala vägbredd och äldre vägbeläggning. Utmed allén ligger små torpstugor som pärlor på ett band och bidrar till den autentiska upplevelsen av miljön. Utmed Barvaåsen kan man alltså se rester av den unika allé med äppelträd som går från kyrkan och söderut. De öppna hagmarkerna och odlingsmarkerna är ett bärande inslag för förståelsen och upplevelsen av miljön.

Bruksvärde

Barvabygden är en levande landsbygd dominerad av storskalig jordbruksdrift och djurhållning. Fornlämningarnas miljöerna på Barvaåsen och vid Säby är vårdade och skyltade. Lindholms gods är en levande herrgårdsmiljö där husen brukas för åretruntboende alternativt sommarboende. Vid herrgården finns ett flertal åretruntboende hushåll.

Mål för att tillgodose riksintresset

- kunskapsvärde, upplevelsevärde och bruksvärde

Det ska vara möjligt att förstå och uppleva fornlämningarna och hur de över tiden utnyttjar de olika platserna i området. Betade och vårdade gravfält och boplatstilljöer ska fortsätta att vårdas.

Kyrkomiljön och dess roll som äldre sockencentrum ska bestå. Herrgårdsmiljöns omfattande och autentiska byggnadsbestånd ska bibehålla sin karaktär och sitt utrymme i landskapet. Välbevarade, ålderdomliga bebyggelsemiljöer och enskilda byggnader med kulturhistoriska kvaliteter ska bevara sin karaktär och underhållas. Detta gäller särskilt det stora antalet äldre, stilmässigt standardiserade enkel- och parstugorna från Celsings tid på mitten av 1800-talet.

Kontinuitet i markzonering med öppen, odlad inägomark omgiven av kontrasterande hagmark och skogsklädda höjder ska bevaras. Landskapets kulturhistoriska komponenter ska vårdas och vidmakthållas. Bibehålla förutsättningar för ett aktivt jord- och skogsbruk utan att inverka på riksintresseområdets värden. Områdets ska fortsätta att vara en attraktiv boendemiljö.

Det innebär att:

- Fornlämningarna ska bevaras i enlighet med KML. Det stora antalet fornlämningar och deras variation utgör en viktig del i förståelsen av området och de ska därför bevaras.
- Bebyggelsen i området, vid kyrkomiljön och inom det äldre herrgårdslandskapet ska underhållas med stor varsamhet.
- Nyttillskott i bebyggelsen ska underordnas, och utformas med hänsyn till, den äldre bebyggelsen.
- Den äldre bebyggelsen och dess karaktär ska fortsätta att prägla området och dominera landskapsbildningen.
- Ängs- och hagmarker ska fortsätta att betas och att åkermarkerna brukas och inte planteras igen.

Beskrivning

Naturgeografi

Uppodlad lerslätt som delas av den nord-sydgående Barvaåsen. I öster, söder och väster omges de uppodlade lerslätterna av skogsklädda moränhöjder. I norr avgränsas området av en skogstäckt förkastningsbrant ner mot Mälaren.

Dagens landskapsbild

Området präglas av de två vägsträckningar som skär genom området. I norr går flera parallella generationer av vägen E20 i öst-västlig riktning på krönet av förkastningsbranten mot Mälaren. Landsvägen till Ärla föl-

jer den västra sidan av Barvaåsen. Stranden mot Mälaren i norr består av skogbeväxta bergshöjder med några mellanliggande uppodlade sluttningar där det ligger ensamma gårdar eller torp.

Västra sidan av Barvaåsen domineras av Barva kyrkomiljö och de tre gårdarna Säby, Skäggesta och Söderby samt en rad mindre torpstugor som hör till godset Lindholm. Vägsträckningen kantas av resterna av en unik ensidig äppellällé, Södermanlands enda i sitt slag. Barvaåsen präglar bygden med sina betade hagmarker, många synliga fornlämningar och en framträdande väderkvarn vid Söderby. Den östra sidan av Barvaåsen har formats av godset Lindholm med storskalig åkermark och mindre torpställen på gränsen mot skogsmarken. Från Lindholm leder en allé med askar och al. Utmed den smala allén ligger ålderdomliga, putsade enkelstugor som bidrar till att ge herrgårdsmiljön en mycket ursprunglig prägel.

Dagens brukande

Storskaligt jordbruk och djurhållning.

Dagens bebyggelsestruktur

Ensamliggande gårdar på västra sidan om Barvaåsen, vilka hört till Lindholm fram till senare hälften av 1900-talet och som ursprungligen varit mindre byar. Bebyggelsen vid Säby omfattar ett större mangårdshus från sent 1800-tal och flera stora, putsade ekonomibyggnader, troligen från samma tid. Vid Skäggesta finns det alltså kvar en ålderdomlig parstuga på den historiska bytomten. Här finns också en mycket stor ladugård som hör samman med driften under Lindholm. Vid Söderby, som var arrendegård under Lindholm finns en mangårdsbyggnad från 1919 och ett antal putsade arbetarbostäder och en stor ladugård. Här finns också en väderkvarn från 1860-talet som idag är ett landmärke i Barvabygden.

På västra sidan av Barvaåsen ligger en liten korsformad kyrka med ursprung i 1100-talet. Sitt nuvarande utseende fick kyrkan på 1700-talet. I anslutning till och i sluttningen ner mot kyrkan, står en klockstapel från 1600-talet, ett kyrkstall och en putsad skola från 1866. Här låg också en fattigstuga under 1800-talet.

Lindholm, ursprungligen ett avgärda hemman från Söderby fick säteriprivilegier på 1600-talet. Lindholms corps-de-logi är uppfört vid den nu utdikade Spångsjön, år 1794 i nyklassisk stil efter ritningar av Erik Nordwall. Byggnaden är i tre våningar, vitputsad med lanternintak. Den flankeras av två samtida flyglar. Ekonomigården ligger väster om huvudbyggnaden och omfattar ett putsat timmermagasin troligen från 1700-talet, ett vagnslider i fackverk med tegel och timmer och en loge samt ytterligare byggnader. Här finns också en större, putsad arbetarbostad, Bikupan kallad, troligen från 1700-talet. Till godset har det även hört ett tegelbruk i norr, nära E20 där Tegelslagartorp ligger. Vid Kvarnbäcken står det alltså kvar en kvarn från 1807, idag bostadshus. Tidigare fanns här även en såg.

Flera av området ekonomibyggnader, torp och arbetarbostäder tillkom vid mitten av 1800-talet när Celsing ägde godset. De märks genom sitt noggranna och standardiserade utförande, bl.a. ett stall uppfört i sten där de mellanliggande putsfogarna dekorerats med små svarta slaggstenar från år 1855. Byggnadsbeståndet ska ses i ljuset av godsets drift på ett övergripande plan och förändringar i jordbruksproduktionen.

I området finns ett stort antal torp och arrendegårdar som hör till Lindholm och som är av stor betydelse för bebyggelsebildningen i området. Många av dessa är ovanligt välbevarade, autentiska parstugor och enkelstugor, uppförda under Celsing tid alternativt renoverade under hans era. Gemensamt för dem är att de fått sitt nuvarande utseende under 1850-60-talen, dessa torp och arrendegårdar är gulputsade och försedda med vita foder och knutar. I anslutning till flera av dessa äldre hus finns det kvar ålderdomliga, timrade ekonomibyggnader. Väbevarad, ålderdomlig bebyggelse återfinns vid Baggvreten, lilla Baggstugan, Biartorp, Grådö, Grindstugan vid Skäggesta by, Grindstugan vid Lindholm, Poststugan, Tegelslagartorp, Dröjslen, Sjötorp, Kvarnstugan, Lövnäs, Piltorp, Kuggnäs, Otteby och Ringmuren. Många av husen är gulputsade med vita foder och knutar. Vid Poststugan finns det kvar ett mycket ålderdomligt härbre med gavelgång.

Historiska skikt

Bronsålder – Flera omfattande boplatsoområden med ett stort antal skärvstenshögar, skålgropsförekomster, ensamliggande gravar men också regelrätta gravfält med krönrösen, bl.a. långrösen. Hela landskapet har varit ianspråktaget. Dessa bronsålderns bosättningsområden är exceptionella genom sin komplexitet, innehållsrikedom och många gånger manifesta anläggningar. Här kan nämnas ett långröse vid Högberga, de mycket höga skärvstenshögarna vid Lindholm samt gravfälten och skålgropar på Barvaåsen samt krönrösen på förkastningsbranten ner mot Mälaren.

Äldre och yngre järnålder – bosättningarna i området har fortsatt in i äldre järnålder, vilket kommer till uttryck i det ökande antalet gravar och gravfält, flera gravfält är omfattande med stor formrikedom. Gravfälten uppvisar kontinuitet in i yngre järnålder. Fornlämningarna i området anger att bosättningsområdena flyttade från kanterna av lerslätterna till Barvaåsen och Säby-Hössåker. Norr om Säby, utmed Barvaåsens fortsättning norr om riksintresseområdet ligger Husby som blev ett maktcentrum vid övergången till historisk tid (Husby ingår i riksintresseområdet Kafjärden). Fornlämningarna nordost om Lindholm hör framförallt hemma i bronsålder och äldre järnålder. I ytterkanten av den förhistoriska bygden ligger två fornborgar i skogsmarken. Möjligen kan den ena vara en gravhägnad. Vid kyrkan står en runsten som ursprungligen stått utmed E20 förhistoriska föregångare. Ortnamnen och fornlämningarna visar att Säby, Skäggesta, Söderby och kanske Hössåker varit etablerade i början av yngre järnålder.

I området har det påträffats flera ovanliga fynd, bl.a. ett oxhorn med järnbeslag från äldre järnålder vid Stenstugan och flera mycket praktfulla gravfynd vid Säby, bl.a. cloisonnéarbeten.

Medeltid - Kyrkan uppfördes under 1100-talet, för att byggas om under 1700-talet till sitt nuvarande utseende. I anslutning till kyrkan utvecklades sockencentrum med flera administrativa funktioner.

Nyare tid - Under 1600-talet etablerades säteriet Lindholm på en avgärdad enhet till Söderby. Dagens huvudbyggnad uppfördes på 1790-talet. Till detta sekel dateras även några av ekonomibygnaderna. Under 1800-talet kom det att ske en rad jordbruksreformer inom godset på den dåvarande ägaren Celsings initiativ. Många av godsets gulputsade arbetarbostäder liksom socknens skola tillkom vid mitten av 1800-talet. Under 1800-talet gav sjösänkningarna vid Spångsjön och Kvarnsjön nya jordbruksmarker.

Under 1900-talets senare del upphörde Lindholms fideikommiss och delar av egendomen styckades av i samband med arvsskiftet.

Värdetext 1987

Slutet fornlämningsområde med bebyggelsekontinuitet från bronsålder och till bygden perifert anlagda fornborgar. I bygden ligger 1600-talssäteriet Lindholm med mangård från 1794 i nyklassicistisk stil, ekonomibygnader, arbetarbostäder och torp.

Historiska näringar

Storskaligt jordbruk på godset Lindholm, med omfattande utdikningar av Spångsjön och Kvarnsjön under 1800-talet. Till godset Lindholm har det hört ett större tegelbruk med flera stora tegellador, synliga på 1800-talets kartor, en såg i nordväst vid Öledssåg och en kvarn vid Kvarnbäcken uppförd 1807 som idag används som bostad. Vid Kvarnbäcken har det även funnits en såg.

Kommunikation

Barvaåsen har varit ett viktigt kommunikationsstråk från bronsålder genom järnålder och in i historisk tid. Det antyds genom de många fornlämningar som ligger på och i anslutning till åsen, såsom rösen, högravfält och runstenar. Utmed åsen ligger kyrkan med sockencentrum. I norr leder åsen vidare mot Kafjärdenområdet och Husby, i söder leder åsen mot det inre av Mälarmården med Ärla och Prostökna. Sedan minst 1600-talet har E20s föregångare följt krönet av förkastningsbranten ner mot Mälaren och bundit samma Strängnäs med Eskilstuna.

Samhällsfunktioner

Sockencentrum vid kyrkan med typiska lokala centrumfunktioner, bl.a. skola och fattigstuga. Norr om kyrkan där Barvavägen mötte E20 låg i äldre tid en handelsbod.

Makt

Under bronsålder framträdde flera stora boplatssområden med krönrösen som visar på bosättningar av större dignitet. Äldre och yngre järnålderns monumentala gravfält på krönet av Barvaåsen och nordväst om Säby är av en sådan omfattning att de anger att bosättningarna i området varit mycket betydande. Fynd vid arkeologiska undersökningar har lyft fram påkostade gravar som lyfter fram rika stormannasläkter i bygden.

1600-talets säteribildning med Lindholm som huvudgård är ett uttryck för stormaktstidens Sverige. Godsorganisationen uttryckt i bebyggelsen visar tydligt på godsets inre maktstruktur.

Vems landskap

Adelns

Visuella/ historiska samband

Kontinuitet över tiden där olika tiders lämningar följer på varandra och successivt tar landskapsrummet i anspråk i spåren av landhöjningen. Järnålderns gravfält är uppförda på Barvaåsen i nord-sydlig riktning och utmed förkastningsbranten i öst-västlig riktning för att kunna synas från de två viktigaste färdvägarna i området, Barvaåsen och öst-väst utmed förkastningen mot Mälaren. Herrgården Lindholm etablerades på en udde i den numer utdikade Spångsjön, till herrgården leder alléer som tydligt visar vägen till mangården. Kontrasten mellan herrgården och de små, putsade torpen visar tydligt på herrgårdslandskapets sociala stratifiering.

Koppling till naturgeografi

Fornlämningarna har en stark koppling till Barvaåsen. Bronsålderns lämningar ligger i gränsen mellan den historiska inägo- och utägomarken med samband med sin tids strandlinje.

Administrativa uppgifter

Namn och identitet: Barva - Lindholm (D6)

Socken: Barva

Kommun: Eskilstuna (*En perifer del av området berör Gnesta kommun*)

Karaktärstyp: Centralbygd, fornlämningsmiljö, herrgårdslandskap

Karaktärsord: Bronsåldersmiljöer med stort antal skärvstenshögar, boplatser, krönrösen, långlösen, gravfält och hållristningar. Fornborgar, gravfält med kontinuitet från äldre till yngre järnålder, åsgravfält, höggravfält, resta stenar, gravar med stor formrikedom, runstenar, hålvägar, ålderdomligt vägnät.

Kyrkomiljö, 1100-talskyrka, kyrkstall, skola.

Säteribildning, Lindholm, herrgårdslandskap, alléer, park, utdikade sjöar, herrgårdsmiljö, corps de logi från 1794 i nyklassisk stil, trädgårdsmästarbostad, orangeri, arbetarbostäder, ekonomibyggnader stall, välbevarade torp och arrendegårdar, enkelstugor, parstugor, kvarn, såg, tegelbruk, mejeri. Fideikomiss upphör.

Befintliga skydd

Fornlämningar, 2 kap. KML

Kyrkliga kulturminnen, 4 kap. KML.

Riksintresseområde för kulturmiljövården 3kap.6§ MB

Riksintresseområde för naturvården, 3 kap.6§MB -Sörfjärden

Riksintresse för friluftslivet 3 kap. 6 § MB – Mälaren, öar och strandområden

PBL 8 kap.§13,14,17.

Biotopskydd för ädellövsskog, alléer, vattendrag.

Uttolkning av gräns 2014

Gränserna från 1996 är fortsatt aktuella.

Tid	Bebyggelse	Markanvändning	Kommunikation	Samhällsideologi Makt/sociala	Karaktärsområden/ -lämningar Illustrationsförslag
Bronsålder	Exceptionella boplatsskomplex på åsen och utmed kanterna av de uppodlade lerdalarna, utmed den dåtida strandlinjen från Högberga-till Lindholm, vid Hössåker- Säby, Söderby-Barvaåsen. Strandängar gynnsamma för djurhållning		Vattenvägar	Krönrösen, tydliga boplatsskoncentrationer, manifesta gravar	Boplatsskomplex vid Högberga, Långröse vid Högberga, Skärvstenshögar vid Lindholm, Skärvstenshögar vid Söderby, Krönrösen vid Mälaren
Yngre och äldre järnålder	Stort antal gravfält med kontinuitet genom hela järnåldern, under yngre järnålder koncentrerade till Säby och Barvaåsen som bygdegravfält. Ort-namn med ursprung i yngre järnålder		Fornborgar i utkanten av bygden. Färdvägar utmed åsen med runsten och utmed Mälarens förkastningsbrant.	Husby norr om området, stora höggravfält tyder på stormannaläcker i området.	Åsgravfält från Säby till Söderby. Runsten
1100-tal	Kyrkan uppförs		vägnät		Kyrkan från 1100-talet
1600-tal	Säteribildning vid Lindholm, byar blir kvar som arrendegårdar		Vägnätet belagt på sockenkarta från 1600-talet.	Säteribildning	
1700-tal	Lindholms herrgårdsmiljö anläggs och corps de logi uppförs år 1794 i nyklassicistisk stil, stort antal torp och arrendegårdar. Tegelbruk, kvarn.		Landsväg mellan Strängnäs och Eskilstuna	Säteri	Lindholm, parstuga vid Otteby, arbetarbostaden Bikupan 1700-talskartor visar herrgårdsmiljön
1800-tal	Sjösänkningar ökar åkerarealen, Celsing ger torp och arrendegårdar ett standardiserat uttryck genom putsade gula fasader. Mejeri, såg, skola uppförs.			Säteri	Kvarnbäckens kvarn från 1807, Lindholm stall från 1855, putsade torp t.ex. Dröjseln, Sköten, Baggvreten
Nutid	Lindholmens fideikommiss upphör, delar av godset skiftas genom arv.		E 20 dras i ny sträckning, motorväg under 1990-talet.	Fideikommiss upphör	T.ex. Säby och Söderby egna enheter.